

ТАМАРА Ж. ГАЈИНОВ*
Факултет за европске
правно-политичке студије
Нови Сад

УДК 349.6:347
Прегледни рад
Примљен: 01.09.2017
Одобрен: 02.10.2017
Страна: 429-442

ТРАНСФОРМАЦИЈА ИНСТИТУТА ИМИСИЈА И ПРЕДНАЦРТ ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА

Сажетак: Институт имисија данас превазилази оквире суседског права, у које се традиционално сврстава и представља важно ограничење права својине у општем интересу којим се обезбеђује и заштита животне средине. Самим тим се и одговорност за имисије више не може везивати искључиво за недопуштене утицаје на суседну непокретност, него нужно проширити и на оне случајеве у којима неко емитује нешто штетно у околину, што угрожава ширу друштвену заједницу. Данас институту имисија треба приступити на знатно шири и обухватнији начин.

Решења Преднацрта грађанског законика сем одређених термилошких новина не представљају значајнији искорак у правцу свеобухватнијег и савременијег уређења овог института. Заштита се неоправдано сужава, док упркос технолошком напретку у Преднацрту није поменут ни један савремен вид имисија. Ипак, треба похвалити увођење опште одредбе која налаже да се штити, унапређује и оплеменењује здрава животна средина. Овакво опште ограничење права својине могло би да омогући додатно повезивање неких грађанскоправних института са потребама заштите нашег природног окружења и остваривања принципа одрживог развоја.

Кључне речи: имисије, заштита животне средине, Грађански законик, суседско право, право својине, начело превенције

Уводне напомене

Привредни и индустријски развој, суживот великог броја људи на малом простору уз све чешће миграције становништва, енормна загађења, климатске промене и нагло сиромашење расположивих природних ресурса, натерали су људе да се последњих деценија далеко озбиљније позабаве питањем своје будућности и опстанка на Земљи. Важан ослонац у борби против бројних штетних антропогених утицаја, данас свакако има и адекватна правна регулатива (Мајаснер Росен (Meisner Rosen), 2003: 565-568). У том контексту посебно је значајна грађанскоправна, односно имисиона заштита човековог окружења.

* tamara.gajinov@gmail.com

Институт имисија данас превазилази оквире суседског права,¹ у које се традиционално сврстава (Latam (Latham), *et. al.* 2011: 738-740) и представља важно ограничење права својине у општем интересу којим се обезбеђује и заштита животне средине. Све је присутнија спознаја нужности заштите човековог окружења и мимо традиционалног концепта заштите грађанских субјективних права. Ово би требало да резултира стварањем услова у којима би заштита животне средине била могућа и у случају када се њеним угрожавањем или оштећењем не повређују приватни интереси одређених лица. Тежи се томе да животна средина постане добро које ужива самосталну правну заштиту. (Цветић, 2013: 125, Караникић-Мирић, 2007: 455-489).

Све поменуте промене и процеси одражавају се и на потребу за далеко ширим поимањем института имисија. Њихово дејство више се не посматра само и искључиво као угрожавање или наношење штете добрима суседа. Тако се данас под имисијама подразумева и испуштање било чега штетног у животну средину које за последицу има нарушавање њеног квалитета и природне равнотеже. Самим тим се и одговорност за имисије више не може везивати искључиво за недопуштене утицаје на суседну непокретност, него мора нужно проширити и на оне случајеве у којима неко емитује нешто штетно у околину, што угрожава ширу друштвену заједницу (Николић, 2013: 76-77).

Управо због тога, појмовно одређење имисија доживљава драстичне промене. Поимање, наслеђено из римског права, знатно је проширено, а сам правни институт у великој мери трансформисан. Постепено ширење простора заштите од имисионих утицаја, уз еволуцију видова њиховог испољавања у савременим условима живота, утицали су на битно другачије одређење имисија.

Основна теоријска гледишта о појму и функцијама имисионе заштите и трансформација овог института

Термин имисије (лат. *immissio*) води порекло из Римског права и означава материјалне честице, односно импондерабилије у виду гаса, дима, паре,

¹ Под суседским правом подразумевамо укупност правних правила и института која уређује односе међу суседима, а у вези са имисијама врсте, и границе сметања. Постоје више различитих подела суседских права, међутим оне немају практичан значај, будући да суседска права нису субјективна права. Тако их неки аутори деле на она која произлазе из граничних односа (ограда, дрво на међи, уређење међе), потом суседска права на основу којих се стиче право употребе суседске непокретности (право приступа на туђу непокретност, право употребе туђе непокретности ради извођења радова), затим на она на основу којих се може захтевати да се у одређеном правцу не користи непокретност (забрана поткопавања земљишта, забрана мењања природног тока воде и имисије), као и суседска права на основу којих се од суседа може захтевати предузимање одређене радње (извршити поправку зграде и поставити олук на крову). Видети: Драгољуб Лазаревић, *Службености и суседско право*, Пословни биро, Београд, 2011. Зоран Рашовић, *Стварно право*, Подгорица 2002. и Обрен Станковић, Миодраг Орлић, *Стварно право*, Номос, Београд 1999. Неки аутори, пак суседска права деле на она која произлазе из разграничења непокретности, затим правила којима се регулишу имисије које долазе са суседског земљишта, као и правила о коришћењу суседне непокретности. Видети: Радмила Ковачевић-Куштримовић, Мирослав Лазић, *Стварно право*, Пунта, Ниш, 2009.

непријатних мириса, потреса и слично који се са једне непокретности шире на другу и тиме суседу проузрокују штету (Станковић (ур.), Лексикон грађанског права, 1997: 227). Према римском индивидуалистичком концепту, власник је могао употребљавати и користити своју непокретност на начин и у мери у којој не угрожава право својине суседа. Тако је на пример, *Закон XII таблица* садржао је правило о растојању између два објекта које није смело бити мање од пет стопа. Уз то, било је забрањено и сађење дрвећа на растојању мањем од такође пет стопа у односу на међу (девет стопа за маслине и смокве) (De Plesis, (De Plessis), 2010: 157). Поред тога, постојала су и правила која су регулисала случајеве надвијања грања дрвећа над суседном непокретношћу, односно падање плодова са дрвећа на комшијску парцелу. Исти Закон садржао је и правила која се односе на одрон са суседне непокретности, као и одређена овлашћења власника једне непокретности ради сузбијања штете од изливања атмосферских вода и кишнице са суседне парцеле.

Римско схватање имисија, као најстарије, овом институту даје и најуже значење. Разлози за то леже у чињеници да различити облици повреда животне средине у то време још увек нису попримили значајније размере и, по правилу, нису прелазили границе суседне непокретности. Отуда, према овом схватању, имисије представљају недопуштен или неуобичајен начин остваривања својинских овлашћења, односно ометања остваривања права власника суседне непокретности. Према римском схватању, грађанскоправна одговорност за имисије је наступала у односима између титулара суседних непокретности и повлачила санкцију за понашање противно сврси својинских овлашћења. Овакво становиште и данас, у одређеној мери има оправдање уколико се заиста ради о безазленијим, суседским имисијама. Ипак, треба бити свестан да имисије не представљају само прекорачење својинских овлашћења, него и других права. Тако се оне не појављују само у вршењу права између суседа него и имитента и неодређеног круга повређених, угрожених, односно у опасност доведених лица (Hilson, 2009: 33-34). Самим тим имитент више није у правном односу искључиво према свом суседу, већ и према свим осталим лицима којима би на било какав начин могао нашкодити.

На темељима римског схватања имисија постепено је изграђен нови, нешто шири, приступ институту имисија, прихваћен у већини грађанских законика. Тако је одредбама *Аустријског грађанског законика* прописано да се у остваривању права својине не смеју вређати права трећих, нити прекорачити границе овлашћења које су одређене законом.² Одредбама овог Законика изричито је регулисана злоупотреба путем имисија. Тако, власник земљишта може суседу забранити утицаје који долазе са његовог земљишта водом у отицању, димом, гасовима, топлотом, мирисом, буком, потресом и слично, уколико они према месним приликама прелазе уобичајену меру, односно уколико то знатно шкоди месно уобичајеном искоришћавању земљишта.³ Касније је овакво или слично регулисање имисија прихваћено и грађанским законцима *Немачке, Швајцарске, Грчке и Италије*.

² Видети: Параграф 364, став 1 *Аустријског грађанског законика*.

³ Видети: Параграф 364, став 2 *Аустријског грађанског законика*.

Схватање о имисијама као недопуштеном начину остваривања својинских овлашћења прихваћено је и у важећем *Закону о основама својинско-правних односа*⁴ Србије. Власник непокретности дужан да се при коришћењу непокретности уздржава од радњи и да отклања узроке који потичу од његове непокретности којима се отежава коришћење других непокретности, преносењем дима, непријатних мириса, чађи, потреса, буке, отицањем отпадних вода и сл., преко мере која је уобичајена с обзиром на природу и намену непокретности, односно месне прилике или којима се проузрокује знатнија штета.⁵ Такође, без посебног правног основа забрањено је вршење ових сметњи посебним уређајима.⁶

Као продукт савременог начина живота, технолошког и индустријског развоја, бескрајно се повећава број различитих штетних утицаја на ближа и даља материјална и нематеријална добра, као и животну средину у целини. То више нису само дим, прашина, изливање отпадних вода и непријатни мириси, него и бука, контаминације ГМО,⁷ светлосни таласи и веома опасна зрачења која могу регистровати само адекватни мерни инструменти (Гајинов, 2016: 265). Данас су зато превазиђена схватања да се под имисијама подразумевају само они утицаји који долазе са једног земљишта на друго, који су материјалне природе и који се могу опазити (Стојановић, 1978: 97). Уз то развој саобраћаја изискује нужно проширење домена имисионе заштите и у односу на штете и угрожавања која потичу од покретних добара. Тако се данас може говорити о мобилијарним имисијама као посебној категорији (Гајинов, 2016: 251).

Имисије се данас не везују искључиво за непокретност суседа. Њима се не угрожава само право својине, него и здравље људи, као и квалитет животне средине у целини. Отуда поједини аутори све чешће говоре о „примени норми о имисијама у домену заштите људских права, занемарујући суседске односе“ (Рашовић, 2006: 964; Медић, 2014: 32). Заштита од имисија на тај начин превазилази класичан грађанскоправни однос између субјеката, будући да се њима угрожава животна средина као колективно добро (Медић, 2014: 32). Тако се овај традиционални институт приватног права ставља у функцију заштите јавних интереса.

Генерално, промена појмовног одређење имисија и трансформација овог правног института подразумева две врсте процеса. Први је ширење простора на којем се пружа заштита од штетних имисионих утицаја, и то изван граница и независно од суседне непокретности. Самим тим појам имисија данас „апсорбује“ и све штетне емисионе утицаје. Поред тога дошло је до еволуције и експанзије видова испољавања штетних имисионих утицаја који намећу савремени услови живота, што додатно доприноси далеко сложенијем и комплекснијем сагледавању имисија у односу на некадашњи римски концепт.

⁴ Видети: *Закон о основама својинско-правних односа* (Службени лист СФРЈ бр. 6/80 и 36/90, Службени лист СРЈ бр. 29/96 и Службени гласник Републике Србије бр. 115/2005-др. закон).

⁵ Видети: Члан 5, став 1 *Закона о основама својинско-правних односа*.

⁶ Видети: Члан 5, став 2 *Закона о основама својинско-правних односа*.

⁷ Више о овоме видети: Душан Николић, Тамара Гајинов, *Конвенционална употреба пољопривредног земљишта и имисије генетски модификованих организама*, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3/2014. стр. 81-105.

Поред римског концепта суседских имисија као прекорачења својинских овлашћења и традиционалног поимања имисионе одговорности прихваћеног у већини грађанских законика, постоје и друга теоријска гледишта и методолошки приступи. Они су данас уграђени у многа решења у упоредном праву, али и у наше позитивно законодавство и свакако да у одређеној мери мењају досадашњи приступ имисионој проблематици. Новија схватања имисија доприносе промени њихове досадашње улоге, па се оне као класичан грађанскоправни институт постепено стављају у шири контекст заштите животне средине у општем интересу. Тиме се у сваком случају померају границе некадашњег домета и могућности имисионог права, услед постепеног редефинисања института својине која ће бити све више ограничавана ради заштите интереса појединаца, ужих друштвених група, али и јавног интереса (Николић, 2013: 61).

Оваква теоријска гледишта везују се за неколико основних идеја. Тако је за једно од њих полазна основа покушај дефинисања интегритета животне средине, при чему појам имисије представља његову повреду. Друго гледиште полази од имисије као начина изазивања опште опасности по живо и неживо окружење. Треће, емпиријске теорије, одбацују могућност дефинисања имисија, због различитих појавних облике и начина њиховог испољавања.

Заштита од имисија и начело превенције

Теорија о опасности од штете од имисија даје шири смисао овом институту у односу на римски и традиционални концепт. За ову теорију, имисије представљају практично све радње које угрожавају животну средину (Вилијамс (Williams), 1995: 239) независно од вршења својинских овлашћења. Такође, овакав приступ не сагледава имисије са становишта дејства и последица одређених делатности на животну средину (Салма, 2011: 63). Овакво схватање имисије не изводи се из недопуштеног начина вршења права, већ из вршења права уопште. Тиме се имисиона одговорност установљава и онда када се субјект понаша сагласно праву.

Имисије су, према теорији опасности од штете, проузроковање сваке опасности по туђу имовину, али и животну средину уопште. Тако ова теорија не везује имисије за вршења својинског овлашћења, односно делатност одговорног лица, као ни за нужно наступање штете, односно последице на заштићеним добрима.

Поимање имисија као изазивања опасности, дело је немачке и француске доктрине, док је наше позитивно право усвојило овај принцип кроз решење *Закона о облигационим односима*⁸ који предвиђа да свако може захтевати од другог да отклони извор опасности од кога прети знатнија штета њему и неодређеном броју лица, као и да се уздржи од делатности од које произилази узнемиравање или опасност од штете.⁹ Уколико се настанак узнемиравања или

⁸ *Закон о облигационим односима (Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и Службени лист СРЈ, бр. 31/93).*

⁹ Видети: Члан 156, став 1 *Закона о облигационим односима.*

штете не може спречити одговарајућим мерама, суд ће на захтев заинтересованог лица наредити да се предузму одговарајуће мере за спречавање настанка штете или узнемиравања.¹⁰ Ипак, од овог правила постоји и извесно одступање, па уколико наступи штета у обављању опште корисне делатности,¹¹ за коју је добијена дозвола надлежног органа, може се захтевати само накнада оне штете која прелази нормалне границе, с тим што се у таквим случајевима може захтевати предузимање друштвено оправданих мера за спречавање наступања штете и за њено смањење.¹² На овај начин се широко афирмише принцип превенције, као један од кључних принципа права животне средине. Уз то се стварају услови за благовремено и потпуно отклањање извора опасности од наступања имисионе штете и даје право на правну заштиту неодређеном броју заинтересованих лица.

Према теорији о опасности од штете проширено је значење термина имисије и на све оне појаве и облике деловања који могу изазвати опасност по саму животну средину, као самостално заштићено добро. Тако се под имисијама подразумевају и све оне радње, односно појаве које представљају претњу од наступања имисионе штете. При томе се у средишту интересовања ове теорије налази начело превенције, односно тежња за сузбијањем свих могућих штетних дејстава на самом њиховом извору, што представља кључни фактор ефикасног система заштите животне средине.

Промене у домену својинских односа

Право својине као најшире у границама закона право држања, коришћења и располагања једном ствари које се може истицати према трећим лицима, доживљава значајне промене. Тако из дана у дан расте број ограничења, а међу њима и оних „позитивних“ којима се власницима намећу одређене обавезе чињења. Неки теоретичари сматрају да су ове промене довеле и до промена у самом појму права својине. Према другима, оваква ограничења не улазе у појам права својине него одређују његов оквир, који може бити шири и ужи (Станковић, Орлић, 1999: 60). Законска ограничења права својине некада суштински мењају друштвену позицију и улогу власника (Станковић, Орлић, 1999: 60).

У Европи се од Француске буржоаске револуције наизменично смењују два модела својинских односа. У периодима који карактерише стабилност и просперитет јача либерални концепт (Николић, 2013: 69). За разлику од тога, држава прецизније и рестриктивније одређује оквире у којима се остварује право својине у периодима великих криза, када је потребан већи степен узаја-

¹⁰ Видети: Члан 156, став 2 Закона о облигационим односима.

¹¹ Имисије које потичу од општекорисних делатности или индустријске имисије за које је прибављена дозвола надлежног органа, могу бити дозвољене чак и када прекораче уобичајене границе толеранције. Разлог за то је значај појединих делатности за привредни и индустријски развој друштва. Оне најчешће имају шире дејство које превазилази искључива права и интересе власника суседних непокретности.

¹² Видети: Члан 156, став 3 и 4 Закона о облигационим односима.

мне солидарности (Николић, 2013: 70). Зато се данас истиче да је право својине „привилегија са отежицом“. Уз то се у *Европској конвенцији о заштити људских права и основних слобода*,¹³ највишим правним актима и законима појединих земаља,¹⁴ као и пресудама Европског суда за људска права,¹⁵ наглашава да право својине није апсолутно. Данас већина грађанских законика садржи одредбе којима се забрањује вршење права својине, и уопште субјективних права, са намером да се другом нанесе штета или противно циљу због кога она призната.

Паралелно са настанком теорије о забрани злоупотребе права развија се и институт забране од прекомерних имисија. Данас он представља и „гранични појам између нормалног, уобичајеног вршења права својине и неуобичајеног, односно злоупотребе права“. (Ковачевић-Куштримовић, 1995: 97). Уз ова два института, законодавац је у већини земаља, зарад очувања добросуседских односа, прописао бројна правила која су суседи дужни да поштују, приликом вршења права својине. Нека од њих спречавају суседа да својим вршењем задире у туђе право, нека, предвиђају обавезу трпљења извесних радњи које сусед има право да предузима на туђем земљишту (Ковачевић-Куштримовић, 1995: 99).

Међу ограничења права својине убрајају се и службености које се могу конституисати у јавном и приватном интересу чији број се у условима урбанизације, али и услед бројних еколошких изазова са којима се суочава данашње друштво, непрестано повећава

¹³ Чланом 1 Протокола 1 *Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода* прописано је да „Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање имовине. Нико не може бити лишен свог поседа осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.“ Уз то је истакнуто да претходне одредбе, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима, или да би обезбедила наплату пореза, других дажбина или казни. Појмом имовина обухваћен је низ ствари и права. Тако су предмет заштите пре свега апсолутна права, као што су право својине на покретним и непокретним стварима, ауторска и права индустријске својине. У члану 1 Протокола 1 садржана су три правила од којег прво представља гаранцију мирног уживања поседа, док друго и треће одређују услове под којима у одређеним случајевима и на општем плану имовина може бити одузета, односно њено коришћење ограничено. *Европски суд за људска права* у својим пресудама не пропушта да истакне да је суштина примене члана 1 Протокола 1 управо у проналажењу одређене равнотеже између ових супротстављених правила.

¹⁴ Видети: Члан 14, став 2 *Основног закона Републике Немачке*. Члан 58 *Устава Републике Србије* предвиђа две могућности за ограничење овог права. Прва представља само ограничење тог права, а друга подразумева одузимање права својине.

¹⁵ У пресуди *Sporrong v. Lönnroth* против Шведске дато је тумачење односа између гаранције мирног уживања поседа, правила које се односе на право одузимања имовине, односно признања права државама уговорницама да између осталог контролишу њено коришћење у складу са општим интересом. Тако се мора постићи праведна равнотежа између потребе заштите општег интереса и заштите индивидуалних права. Друго и треће правило која се тичу посебних облика „мешања у право на мирно уживање поседа“ треба тумачити у светлу првог правила. Да би се омогућило држави да ограничи уживање поседа или лице лиши имовине, потребно је да буду испуњени одређени услови, јер би се у супротном вређало право на мирно уживање имовине, а држава прекорачила своја овлашћења.

У домену суседских односа код нас се и даље примењују правна правила из *Српског грађанског законика*, који је званично престао да важи 1946. године, на основу *Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације*¹⁶. Та чињеница јасно указује на застарелост нормативних решења и на потребу да се комплетна област уреди на потпунији и савременији начин.

У *Уставу Републике Србије* је одређено да право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу утврђеном на основу закона и уз накнаду која не може бити нижа од тржишне,¹⁷ као и да се законом може ограничити начин коришћења имовине.¹⁸ Тако је *Законом о основама својинско-правних односа* прописана дужност власника да право својине остварује у складу са природом и наменом ствари и да је забрањено вршење тог права противно циљу због кога је законом установљено или признато. Уз то се од њега захтева да своју непокретност користи на начин којим би се избегле све евентуалне прекомерне имисије на непокретност суседа. Према одредбама *Закона о облигационим односима*, како је већ речено, заштита од оваквих штетних утицаја се додатно проширује.

Једно од важних својинских ограничења односи се на дужност заштите животне средине. За приватно власништво често се везују далеко бољи ефекти, када је у питању ефикасније коришћење и управљање природним ресурсима, у односу на систем државних мера. (Edler (Adler), 2001: 667)¹⁹ Добрима животне средине која нису у приватном власништву се далеко теже управља. Поједини аутори због тога истичу да је свако питање везано за заштиту животне средине утемељено на праву својине. Ипак, постоје и они који сматрају да се у данашње време преувеличавају улоге својинских ограничења у процесу заштите животне средине (Flournoy (Flournoy), Drajsen (Driesen), 2010: 271).

Очување природних добара данас представља један од примарних циљева сваке државне власти, те није привилегија моћних и богатих система у ус-

¹⁶ *Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације (Службени лист ФНРЈ број 86/1946).*

¹⁷ У вези са овим *Врховни суд Србије* заузео је следећи став везан за накнаду због промене намене пољопривредног земљишта: „За примену члана 10 *Закона о пољопривредном земљишту (Службени гласник Републике Србије бр. 49/92, одлучујући је начин фактичког коришћења земљишта у моменту приступа радовима на том земљишту, а не стање уписано у катастру. У образложењу одлуке Суда се наводи: „Оспорено решење засновано је на одредби члана 10 *Закона о пољопривредном земљишту*, којом је прописана обавеза инвеститора да плати једнократну накнаду када приступа радовима на обрадивом пољопривредном земљишту, односно земљишту из члана 3 тога Закона (земљиште које је проглашено грађевинским, а које се до привођења планираној намени користи за пољопривредну производњу) које се користи као пољопривредно, а које се трајно или привремено приводи другој намени. Из изнетог, произилази да је за примену члана 10 истог Закона, битан начин фактичког коришћења земљишта у моменту приступа радовима на том земљишту, а не стање уписано у катастру. (Врховни суд Србије, У 3771/92 од 27.01.1993.)*

¹⁸ Видети: Члан 58, став 2 и 3 *Устава Републике Србије*.

¹⁹ Крајње контраверзно становиште појединих аутора је да би потпуна приватизација добара животне средине могла да отклони потребу за државним мерама у области њихове заштите. Видети о овоме више: Daniel H. Cole, *New Forms of Private Property: Property Rights in Environmental Goods*, у: *Encyclopedia of Law and Economics*, (ур. В. Bouckaert), Northampton, MA, Edward Elgar, 2010. стр. 274-314.

ловима просперитета.²⁰ Држава ће све чешће бити принуђена да ради заштите јавних интереса забрањује одређене поступке, чак и када они на директан начин не штете другим појединцима (Николић, 2013: 72). Практично, са нарастањем еколошких проблема, рашиће и државни интервенционизам, ради афирмације еколошких функција права својине. О овоме, како је већ поменуто, сведочи амерички концепт (*socioenvironmentalism*) посвећен социјалној функцији својине у домену заштите животне средине и одрживог развоја.

У домену својинских односа очекује се јачање „суседске солидарности, јер је „пренаглашен индивидуализам у свим сферама живота довео до високог степена отуђености и одсуства осећаја за заједнички интерес“ (Николић, 2013: 72). Очување што здравијих услова живота на локалном нивоу изискује сарадњу и заједничко деловање суседа, што би требало да допринесе глобалном систему заштите животне средине. Уз то, очекује се и „доследнија примена начела забране злоупотребе права, док ће бројни еколошки проблеми који су временом проузроковали климатске промене вероватно утицати и на ширу примену појединих службености“ (Николић, 2013: 72). У условима бројних еколошких изазова субјективна права појединаца ће се рестриктивније остваривати због угрожености шире друштвене заједнице. Режим уређења суседских односа у мањој мери ће бити израз аутономије воље власника непокретности. Тако ће се ефикасније спречавати бројни штетни утицаји из суседства којим се угрожавају власничка права суседа. Тако ће се институт права својине, као и читаво грађанско право у све већој мери прилагођавати потребама заштите животне средине и остваривању принципа одрживог развоја.

Решења Преднацрта грађанског законика и заштита од имисија

У *Преднацрту грађанског законика* одредбе о имисијама налазе се у трећој књизи посвећеној стварноправним односима, у оквиру суседских права.²¹ Разматрајући детаљније њихову садржину да се приметити да сем одређених терминолошких новина, као израз ширег домашаја имисионе заштите, предложена решења не представљају значајнији искорак у правцу свеобухватнијег и савременијег уређења института имисија. Уз радни текст *Преднацрта* који се односи на имисије не стоје никаква алтернативна решења.

У *Преднацрту* као критеријуми одређења допуштености имисија помињу се ислучиво месне прилике. То је битан, али свакако недовољан показатељ прекорачења допуштености штетних утицаја који потичу са једне непокретности и шире се на другу. Зато би овај критеријум требало допунити и осталим какви су природа, намена непокретности, релевантност штете, као и време вршења имисија.²² Уз то би било корисно и изричито предвидети да су претпоставка одговорности за имисије и прекорачење лимита допуштеног нивоа ште-

²⁰ Видети о овоме више: Alyson Flournoy, David Driesen, *Beyond Environmental Law - Policy Proposals for a Better Environmental Future*, Cambridge University Press, 2010. стр. 271.

²¹ Видети: Члан 1911 *Преднацрта Грађанског законика*.

²² У *Закону о основама својинско-правних односа* су као критеријуми за оцену допуштености имисија поменути природа, намена непокретности и месне прилике, односно релевантност штете. Овде, тако, недостаје критеријум времена

тних утицаја предвиђених прописима јавног права, у складу са законским решењима држава у нашем окружењу, али и упоредном праву.

Иако је набрајање појавних облика имисија само примарично, остаје крајње чудно што у *Преднацрту*, у складу са технолошким напретком и изазовима новог времена, није поменут ни један савремени вид имисија. Ту се пре свега мисли на прекомерну светлост и електромагнетно зрачење. Уз то се при навођењу традиционалних видова имисија поткрала и једна очигледно техничка грешка. Тако се помињу посебно подрхтавање тла, а посебно потреси.²³ Сасвим је јасно да се овде ради о једном истом виду имисија, те је потребно одредити се за један од поменутих израза. За разлику од важећих решења *Закон основама својинско-правних односа*, у *Преднацрту* нема изричите забране вршења директних имисија.

Заштита од имисија се неоправдано сужава. Право на заштиту се признаје суседу изложеном загађењу које потиче са туђе непокретности. Према одредбама *Закон о основама својинско-правних односа* то право припада власнику једне непокретности у односу на власнике других непокретности, при чему се нигде изричито не помиње да оне морају бити суседне. Ипак, у *Преднацрту* је предвиђена посебна одредба о заштити од суседских имисија насталих као последица вршења општекорисних делатности за коју је добијена дозвола надлежног органа. У односу на њих сусед може захтевати да се загађење сведе на подношљиву меру, као и накнаду на тај начин проузроковане штете. Уз то *Преднацрт* садржи и правило о расподели терета доказивања између тужиоца и туженог у негаторној парници²⁴ које не садржи *Закон о основама својинско-правних односа*.

У другој књизи *Преднацрта* која се односи на облигационе односе задржано је идентично решење као оно из члана 156 *Закон о облигационим односима* које се односи на превентивну заштиту од имисија.²⁵ Самим тим ни у овом домену нису начињени одређени кораци који би омогућили прецизније дефинисање већ поменутих правних стандарда и ефикаснију превентивну заштиту од имисија, независно од суседских односа, нарочито када су у питању „легални загађивачи“.²⁶

²³ Видети: Члан 1911, став 1 *Преднацрта Грађанског законика*.

²⁴ У литератури се често истиче и да је узнемиравање власника проузроковано недозвољеним имисијама један од најчешћих случајева за подизања *негаторног захтева*. *Негаторну тужбу* подиже власник ствари који је истовремено и њен држалац. Уз, то ову тужбу, као активно легитимисана страна, према одредбама *Закон о основама својинско-правних односа* може подићи и корисник ствари. У нашој судској пракси је, скоро без изузетка, подржано правило о расподели терета доказивања између тужиоца и туженог у негаторној парници наслеђено из римског права. Оно подразумева да је на туженом терет доказивања да има право на туђој ствари, а на тужиоцу да докаже да има право својине и да га тужени у томе узнемирава. У *Нацрту Законика о својини и другим стварним правима* и *Преднацрту грађанског законика* садржана су правила о расподели терета доказивања. Тако је у њима одређено шта треба да докаже власник, односно својински држалац, да би његов захтев био основан, а шта лице које врши узнемиравање да би се одбранило од захтева као неоснованог.

²⁵ Видети: Члан 297 *Преднацрта Грађанског законика*.

²⁶ Економски и друштвени значај делатности имитента утицали су на образовање круга „повлашћених“ загађивача који у упоредном, али и нашем законодавству уживају посебан третман. То су они имитенти чија улога у друштву и допринос привредном развоју омогућава да се њихо-

Међу бројним ограничењима права својине у јавном интересу, све већи значај ће имати и она која се тичу дужности заштите животне средине. У складу са тим, међу општим одредбама *Преднацрта Грађанског законика* предвиђена је као општа дужност да се штити, унапређује и оплемењује здрава животна средина у складу са уставом, потврђеним међународним уговорима, законима, начелима еколошке етике и са поштовањем међугенерациске солидарности.²⁷ На тај начин би се извршило додатно повезивање неких грађанскоправних института са потребама заштите нашег природног окружења и остваривања принципа одрживог развоја. Овакав приступ у потпуности одговара савременим трендовима у условима све израженијих климатских промена. Тиме се наше право приближава (нео)либералном моделу права својине, у складу са европским вредностима и напушта став о апсолутности овог института.²⁸

Будућност имисионог права

Трансформисан и редефинисан институт имисија наставиће да се развија у оквиру грађанског права. Сасвим је јасно да он данас увелико превазилази суседске оквири. Имисијама се не угрожава само право својине, већ често и здравље већег броја људи, као и квалитет животне средине у целини. Отуда се све чешће говори о „примени норми о имисијама у домену заштите људских права, занемарујући искључиво суседске односе“ (Рашовић, 2006: 964; Медић, 2014: 32).

Стварноправни инструменти имисионе заштите, допуњују се облигационоправним чије упориште представља *Закон о облигационим односима*. Њима је по први пут код нас признато право на отклањање опасности од штете и узнемиравања. Ипак, поље примене одредаба о превентивном деловању у нашој теорији и пракси није прецизно одређено. Одредбе *Закона о облигационим односима* свакако захтевају што либералније тумачење, будући да се ради о заштити универзалних вредности као што су живот и здравље људи, односно човекова околина. За то би бар начелно требало узети да свака „опасност“ по угрожавање човека и његове околине представља могућност за наступање „знатније штете“.

ва делатност третира као опште корисна. Код нас је услов за стицање „повлашћеног третмана“ добијање дозволе надлежног органа. У односу на овакве имитенте, не може се тражити престанак обаљања делатности. Ипак, на основу одредаба *Закона о облигационим односима* свако лице, које претрпи штету преко нормалних граница, има могућност да захтева да му таква штета буде надокнађена од онога ко обавља општекорисну делатност, за коју је добијена дозвола надлежног органа. То значи да за све „легалне загађиваче“ мора да постоји обавеза сношења ризика, преко нормалне границе.

²⁷ Видети: члан 11 *Преднацрта грађанског законика*.

²⁸ Видети о овоме више: Душан Николић, *Ограничење права својине у Европи – Два методолошка приступа, Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније*, Тематски зборник, књига III, Центар за издавачку делатност Правног факултета у Новом Саду, 2015. стр. 211-229.

Једине одредбе које се тичу уређења суседских односа, садржане у *Закону о основама својинско-правних односа* су управо оне које се односе на имисиону заштиту. Најављена реформа грађанског права треба да поред уређења суседских односа доведе и до одређених новина када је у питању уређење имисија. Тако ће имисионо право Србије доживети одређене промене. Кодификација би допринела обједињавању одредаба који се односе на овај правни институт. Овакво решење би допринело прецизнијем разграничењу појединих стварноправних и облигационоправних захтева, уз јасније дефинисање појединих правних стандарда или давање ближих смерница судовима за њихово тумачење.

Уз већ поменуте недостатке материјалних прописа у овом домену, ефикасност облигационих средстава заштите умањена је и због тога што законска решења нису усклађена са основним правилима парничног поступка. Због тога се при остваривању имисионоправне заштите често наилази на велики број процесних препрека (Петрушић, 2003: 353-354).

Све ово указује на јасан пут за унапређење и даље оснаживање имисионоправне регулативе, као и на њено функционално повезивање са гранатама јавног права, али и другим областима привредног и друштвеног живота. Само на таквим темељима имисионоправна регулатива ће у новим условима моћи успешно да одговори савременим еколошким изазовима и да свој пун допринос заштити својинских овлашћења, али и систему заштите животне средине (Гајинов, 2016: 269).

Литература:

1. Adler H. Jonathan, *Free and Green, A New Approach to Enviromental Protection*, *Harward Journal of Law and Public Policy*, n. 2/2001. pp. 653-694.
2. Cole H. Daniel (2010) *New Forms of Private Property: Property Rights in Environmental Goods*, in: *Encyclopedia of Law and Economics*, (ed. B. Bouckaert), Edward Elgar, Northampton
3. Flournoy Alyson, Driesen David (2010) *Beyond Environmental Law - Policy Proposals for a Better Environmental Future*, Cambridge University Press, Cambridge
4. Hilson Chris, *Let's get Physical: Civil Liability and the Perception of Risk*, *Journal of Environmental Law*, n. 21/2009. pp. 33-34.
5. Latham Mark, Schwartz E. Victor, Appel E. Chritopher, *The Interesection of Tort and Environmental Law: Where the Twains Shoud meet and Depart*, *Fordham Law Review*, n. 2/2011. pp. 737-773.
6. Meisner Rosen Christine, „Knowing“ *Industrial Pollution: Nuisance Law and the Power of Tradition in a Time of Rapid Economic Change, 1840-1864*, *Environmetal History*, n. 4/2003, pp. 565-568.
7. Plessis de Paul, *Barkovski's Textbook on Roman Law* (2010), 4th Edition, Oxford University Press, Oxford
8. Gajinov Tamara, *Грађанскоправна одговорност за имисије и заштита животне средине* (2016), Досије, Београд
9. Karanikić-Mirić Marija, *Одговорност за загађивање животне средине*, *Правни живот*, br. 9/2007. str. 455-489.

10. Kovačević-Kuštrimović Radmila, *Vršenje prava svojine*, *Pravni život*, br. 10/1995. str. 91-103.
11. Lazarević Dragoljub, *Službenosti i susedsko pravo* (2011), Poslovni biro, Beograd
12. *Leksikon građanskog prava* (ur. Obren Stanković) (1997), Nomos, Beograd
13. Medić Duško, *Zaštita prava svojine u pravu Republike Srpske, Godišnjak fakulteta Pravnih nauka Apeiron*, br. 4/2014. str. 17-37.
14. Nikolić Dušan, *From liability for immissio to liability for emissions*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 1/2006. str. 405-407.
15. Nikolić Dušan, Gajinov Tamara, *Konvencionalna upotreba poljoprivrednog zemljišta i imisije genetski modifikovanih organizama*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 3/2014. str. 81-105.
16. Nikolić Dušan, *Klimatske promene i građansko pravo - Elementi za strategiju prilagođavanja*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 4 /2013. str. 61-80.
17. Nikolić Dušan, *Ograničenje prava svojine u Evropi – Dva metodološka pristupa, Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske unije*, Tematski zbornik, knjiga III, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 2015. str. 211-229.
18. Petrušić Nevana, *Građanskopravni instrumenti ekološke zaštite u domaćem pravu - Potencijali i limiti*, *Zbornik radova Građanska kodifikacija*, sveska 2, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2003. str. 339-363.
19. Rašović Zoran, *Negatorna tužba*, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, br. 1-2/2006. str. 941-966.
20. Salma Jožef, *Građanskopravna zaštita životne sredine*, u: *Pravna zaštita životne sredine* (1991), Naučna knjiga, Beograd
21. Stanković Obren, Orlić Miodrag (1999) *Stvarno pravo*, Nomos, Beograd
22. Stojanović Dragoljub *Stvarno pravo* (1998), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac
23. Stojanović Dragoljub, *Stvarno pravo* (1978), Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac
24. Cvetić Radenka, *Zaštita životne sredine - pomeranje težišta ka zaštitnom objektu*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 4 /2013. str. 117-129.

TRANSFORMATION OF THE INSTITUTION OF IMMISSION AND THE CIVIL CODE DRAFT

Summary: In this paper the author points out that nowadays the institution of immission exceeds the framework of neighboring rights, where it has traditionally belonged to, and represents an important limitation to the right to property in public interest that also provides for the environmental protection. Thus, the liability for immissions cannot exclusively refer to an illegal impact on the neighboring property rights any more, but has to be extended to include those cases in which someone emits something harmful into the environment, which affects the common society. Today the institute of immission needs to be interpret in a wider and more comprehensive way.

Rules of Civil code draft apart from certain terminological expressions do not make any step forward with the aim to offer more comprehensive and modern regulation of the institute of immission. In Civil code draft immission protection is unjustifiably narrowed down. Despite technological development there are not mentioned any modern types of immissions. However, the introduction of a general provision that requires protection, impro-

vement and enhancement of a healthy environment as general ownership limit should led to stronger connection between some civil law institutes as well as with principles of sustainable development.

Key words: immission, environmental protection, civil code, neighborhood law, property law, principle of prevention